

УДК 377.002.2:658.002.8.

Марков І.В., Рудик Я.М.

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ
НА ВЗАЄМИНИ В КОЛЕКТИВІ**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Київ, Героїв оборони 15, 03041

Markov I.V., Rudyk Y.M.

**THE INFLUENCE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CLIMATE IN THE
TEAM ON THE RELATIONSHIP**

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Kyiv, Heroyiv Oborony 15, 03041

У статті розглянуто поняття гендерного аспекту, вплив гендерної стереотипізації, соціалізації та ідентичності на соціально-психологічний клімат.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, стосунки в колективі, проблеми управління трудовими колективами.

This article gives us the information about the gender difference, influence of the gender stereotypization, socialization and identity in the social-psychological climate.

Keywords: social and psychological climate in the team relationship, issues management work collectives.

В умовах сучасного розвитку науки і техніки постійно зростає інтерес до явища соціально-психологічного клімату колективу. Актуальність даної проблеми диктується, перш за все, збільшеними вимогами до рівня психологічної включності індивіда в його трудову діяльність і ускладненням психічної життєдіяльності людей, постійним зростанням їх особових домагань.

Дослідження психологічного клімату у вітчизняній науці були розпочаті в працях А.С. Макаренка і успішно продовжені сучасними соціальними психологами: Г.М. Андреевою, В.І. Антонюком, А.Д. Глоточкиним, А.І. Донцовим, О.І. Зотовою, Е.С. Кузьмінім, Н.С. Мансуровим, Г.А. Моченовою, В.В. Новіковим, М.Н. Ночевніком, Б.Д. Паригінім, А.В. Петровським, К.К. Платоновим, А.А. Русаліною, Л.Д. Свенціцьким, В.М. Шепелем, Ю.А. Шерковіною, Є.В. Шороховою і багатьма іншими. У їхніх роботах розглядаються методологічні та теоретичні питання соціально-психологічного клімату, аналізуються практичні дослідження в галузі вивчення клімату різних колективів. Систематичний виклад і аналіз різних підходів до соціально-психологічного клімату дано у статті З.А. Антонюка, О.І. Зотової, Г.А. Моченова, В.В. Шорохової [1; С. 5], критичний аналіз робіт зарубіжних авторів у галузі досліджень соціально-психологічного клімату подано в статтях С.К. Рощина, С.С. Паповян [6; С. 164] .

Визначення особливостей мотиваційної сфери фахівців надасть можливість керівнику сформуванню позитивне ставлення до конкретної діяльності, зокрема, до професійної підготовки.

Створити хороший соціально-психологічний клімат у колективі, підібрати команду фахівців так, щоб всі її члени не тільки успішно взаємодіяли, а й гармоніювали між собою як особистості, побудувати правильні взаємини в колективі – велике мистецтво і велика психолого-педагогічна праця.

Проблеми взаємовідносин особистості і колективу, а також психологічного клімату групи виступали предметом вивчення багатьох дослідників, таких як: Н.П. Анікеєва, Е.А. Клімов, Я.Л. Коломінський, Е.С. Кузьмін, А.Н. Лутошкін, В.П. Машеров, О.Г. Носкова, Л.Г. Почебут, Ф.М. Русинів, Ю.К. Стрільців, Ю.Т. Тимофєєв, В.А. Чикер, І.Є. Шварц, А.І. Щебетенко та ін.

Метою статті є визначення механізмів впливу соціально-психологічного клімату на стосунки в колективі . Для досягнення поставленої мети необхідно,

перш за все, зрозуміти сутність соціально-психологічного клімату, а також визначити фактори, що впливають на його формування.

Поряд з терміном "соціально-психологічний клімат" в науковій літературі використовується і ряд інших. Так, у вітчизняній літературі зустрічаються такі терміни: "психологічна атмосфера", "морально-психологічна установка", "морально-психологічні умови", "соціально-психологічна атмосфера", "морально - психологічний настрій" і "морально-психологічна обстановка". У зарубіжній літературі, зокрема, в американській психології та психологічній теорії організації центральне місце займає поняття "клімат організації" або "організаційний клімат", зустрічаються також "культура організації", "клімат середовища".

На сьогоднішній день існує більше сотні визначень соціально-психологічного клімату. В.Д. Паригін дає наступне визначення соціально-психологічного клімату: "Клімат колективу представляє собою переважний і відносно стійкий психологічний настрій колективу, який знаходить різноманітні форми прояву у всій його життєдіяльності" [3; С. 489].

Одним з найбільш глибоких за змістом і ступенем розробленості є визначення соціально-психологічного клімату, дане Ю.Л. Неймером. На його думку, соціально-психологічний клімат колективу – це внутрішній стан колективу, що відбиває його комплексну здатність досягати поставлені перед ним цілі [4; С. 82].

Один з відомих дослідників соціально-психологічних проблем управління трудовими колективами В.М. Шепель, визначаючи психологічний клімат як емоційне забарвлення психологічних зв'язків, що виникають на основі близькості, симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей, виділяє три кліматичні зони.

Перша – соціальний клімат, який визначається усвідомленням спільних цілей і завдань організації і тим, наскільки на підприємстві гарантовано дотримання конституційних прав і обов'язків працівників. Друга – моральний клімат, який визначається моральними цінностями, загальноприйнятими в

колективі. Третя – психологічний клімат, під яким автор розуміє ту атмосферу, яка складається між працівниками, що перебувають у безпосередньому контакті один з одним [2; С. 254-255] .

На формування соціально-психологічного клімату впливає ряд факторів макро- і мікросередовища. Фактори макросередовища – це той суспільний фон, на якому будуються і розвиваються відносини людей. До цих факторів належать: суспільно-політична ситуація в країні, економічна ситуація в суспільстві, рівень життя населення, організація життя населення, соціально-демографічні фактори, регіональні фактори і етнічні чинники.

Фактори мікросередовища – це матеріальне і духовне оточення особистості в трудовому колективі. До мікрофакторів відносяться:

– об'єктивні – комплекс технічних, санітарно -гігієнічних, організаційних елементів;

– суб'єктивні:

- формальна структура – характер офіційних і організаційних зв'язків між членами колективу, офіційні ролі і статуси членів колективу;
- неформальна структура – наявність товариських контактів, співробітництва, взаємодопомоги, дискусій, суперечок, стиль керівництва, індивідуальні психологічні особливості кожного члена колективу, їх психологічна сумісність [8; С. 115-117].

Для того, щоб визначити вплив соціально-психологічного клімату на колектив, будемо виходити з того, що він є однією зі сторін життєдіяльності і взаємин людей. Це стан групового настрою і якісна сторона міжособистісних відносин у групі, що виявляються у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості в колективі. Клімат неоднаковий, в різних колективах по-різному впливає на членів колективу. Його вплив позначається, насамперед, на психологічному самопочутті людей. Клімат проявляється, головним чином, в таких групових ефектах:

- згуртованість як ступінь єдності дій членів колективу в умовах вільного вибору виду цих дій з декількох можливих варіантів;
- взаємна сумісність як можливість безконфліктного спілкування і узгодженості дій членів колективу в умовах їхньої спільної діяльності;
- стан рівня ідентифікації, що розуміється як свідоме, внутрішнє мотивоване прийняття членом групи (на відміну від пасивної адаптації) цілей, цінностей і норм групового життя тощо.

Внутрішньої психологічною основою, на якій формується соціально-психологічний клімат, є міжособистісні відносини по горизонталі. Однаково суттєвими є як ділові, так і дружні контакти членів колективу. Недостатній розвиток одного з цих компонентів призводить до погіршення соціально-психологічного клімату. На взаємини впливає соціально-демографічний склад колективу, його соціометрична структура. Одним з важливих показників соціально-психологічного клімату в колективі є конфліктні ситуації. Однак, конфліктність у колективі не завжди є показником негативного клімату. Серед показників міжособистісних відносин найбільш тісно пов'язані з кліматом наступні: згуртованість у трудовій та громадській діяльності, чуйність і уважне ставлення один до одного.

Як відомо, соціально-психологічний клімат може бути сприятливим чи несприятливим. Психологічний клімат колективу, який виявляє себе насамперед у відносинах людей один до одного і до спільної справи, цим все ж таки не вичерпується. Він неминуче позначається і на відносинах людей до світу в цілому, на їх світовідчутті і світосприйнятті. А це, в свою чергу, може проявитися у всій системі ціннісних орієнтації особистості, яка є членом даного колективу. Таким чином, клімат проявляється певним чином і щодо кожного з членів колективу до самого себе. На відміну від самосвідомості людини, яка складається протягом усього його життя, її самопочуття істотно залежить від статусу в трудовому колективі. На самопочутті особистості в колективі, як справедливо зазначає О.В. Луньова, відображаються відносини особистості до певної групи в цілому, ступінь задоволеності своєю позицією і

міжособистісними відносинами в групі. Має значення також відчуття приналежності особи до колективу, яке виражається насамперед у ступені внутрішньогрупового комунікаційного зв'язку [5; С. 521-523].

Сучасна психологія визначає гендер, як соціально-біологічну характеристику, через яку визначаються поняття "чоловік" і "жінка", психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, на відміну від статі, яка позначає біологічні відмінності. На відміну від біологічної статі, гендер виступає набором соціально рольових самоідентифікацій (самовизначень), які можуть співпадати із суто біологічними статево-рольовими стереотипами або суперечити їм.

Гендерні відмінності формуються у процесі соціалізації – навчання ролі чоловіків і жінок, яке відбувається від перших днів народження до статевозрілого віку, і меншою мірою – пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність.

Сутність кожної людини відкривається тільки в зв'язках з іншими людьми і реалізується у формах колективної взаємодії, у процесах спілкування. Через взаємини людина усвідомлює свою суспільну цінність. Таким чином, самооцінка виступає як груповий ефект, як одна з форм прояву соціально-психологічного клімату. Оцінка свого положення в системі суспільних відносин і особистих зв'язків породжує почуття більшої чи меншої задоволеності собою та іншими. Переживання взаємин відбивається на настроях, викликає поліпшення або погіршення психологічного самопочуття людини. За допомогою наслідування, зараження, навіювання, переконання різні настрої в колективі поширюються на всіх людей і, вдруге відбиваючись у їх свідомості, створюють психологічний фон колективного життя [7; С. 64]. Психологічне самопочуття і настроїв, характеризуючи психічний стан людей, свідчить про якість соціально-психологічного клімату в колективі. Самооцінка, самопочуття і настроїв – це соціально-психологічні явища, цілісна реакція на вплив мікросередовища і всього комплексу умов діяльності людини в

колективі. Вони виступають як суб'єктивні форми прояву соціально-психологічного клімату.

Оскільки соціально-психологічний клімат як інтегральний стан колективу включає в себе цілий комплекс різних характеристик, його неможливо виміряти за якимось одним показником. Розроблена певна система показників, на підставі яких можливо оцінити рівень і стан соціально-психологічного клімату.

Зазвичай під час діагностики соціально-психологічного клімату застосовується комплекс методичних процедур, що обумовлений складністю явища соціально-психологічного клімату. Комплекс таких методичних процедур включає в себе: спостереження, аналіз документів, інтерв'ю, бесід, анкетування, соціометричне опитування, референтометрію, спеціально сконструйовані анкети, шкали показників групових взаємовідносин, шкали внутрішньогрупової прийнятності, шкали-опитувальники.

Існують також різні методики дослідження психологічної атмосфери колективу: методика А.А. Русалінова, методика А.Ф. Фідлера (метод оціночної біполяризації), методика вимірювання взаємовідносин в первинному колективі, методика вимірювання узгодженості групових оцінок особистості і думок [9; С. 122] тощо.

Висновок. Соціально-психологічний клімат – це специфічне соціально-психологічне явище, яке складається в колективі під впливом тієї складної системи взаємовідносин, в якій знаходяться члени колективу між собою і з навколишнім соціальним середовищем в процесі праці і спілкування, проявляється в емоційному, поведінковому, когнітивному і моральному плані, впливає на активність особистості та діяльності колективу.

Література:

1 . Автонюк В.І., Зотова О.І., Моченов Г.А., Шорохова Є.В. Проблема соціально-психологічного клімату в радянській соціальній психології. - В кн.: Соціально-психологічний клімат колективу. - М.: " Наука", 1979. - С. 5-25.

2. Андреева Г.М. Соціальна психологія: Підручник для вузів / Г.М. Андреева. - 5 -е видання, випр. і доп. - М.: Аспект Пресс, 2006. - 363 с.

3. Великий психологічний словник / Упоряд. і заг. ред. Б. Мещеряков, В. Зінченко. - СПб.: Прайм - ЕВРОЗНАК, 2004. - 672 с.

4. Неймер Ю.Л. Соціально-психологічний клімат колективу підприємства // СОЦИС, 1990. - № 11. - С. 81-86.

5. Немов Р.С. Психологія: Учеб. для студентів вищих. пед. навч. закладів: У 3 кн. - 4-е видання - М.: Гуманіт. вид. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1 : Загальні основи психології. - 688 с.

6. Паповян С.С. Дослідження "організаційного клімату" в американській психології. // "Питання психології", 1978. - № 2. - С. 163-170.

7. Паригін Б.Д. Основи соціально-психологічної теорії. - М.: Наука, 1971. - 186 с.

8. Петровський А.В., Шпалинский В.В. Соціальна психологія колективу. - М.: 1978. - 235 с.

9. Русалінова А.А. Вивчення соціально-психологічного клімату в первинних виробничих колективах. - В зб.: Соціально-психологічний клімат колективу. - М.: "Наука", 1979. - С.117-134.

References:

1. Avtonyuk VI, Zotov AI, Mochenov GA, Shorokhova EV The problem of social- psychological climate in Soviet social psychology. - In the book . : Socio - psychological climate of the team. - Moscow: "Nauka", 1979. - P. 5-25.

2. Andreeva GM Social Psychology : A Textbook for High Schools / GM Andreev. - 5th edition , radiation . and add. - Moscow: Aspect Press, 2006. - 363 p.

3. Strong psychological Dictionary / Compilation . and Society. eds. B. Mescheryakov , V. Zinchenko. - St. Petersburg. : Prime - EVROZNAK , 2004. - 672 p.

4. Neymer YL Socio-psychological climate of the collective enterprise / / SOCIS , 1990. - № 11. - P. 81-86.

5. R. Like Psychology : learning. for students . ped. teach. institutions: The 3 books. - 4th Edition - Moscow: Humanit . view. Center VLADOS , 2003. - Book. 1: General principles of psychology. - 688 p.

6. Papovyan SS Research " organizational climate " in American psychology. / / " The issue of Psychology ", 1978. - № 2. - P. 163-170.

7. Parygin BD Based on socio- psychological theory. - Moscow: Nauka, 1971. - 186 p.

8. Petrovsky , AV, VV Shpalynskyy Social psychology team. - Moscow: 1978. - 235 p.

9. Rusalina AA The study of social and psychological climate in primary production teams . - In Sat . : Socio -psychological climate of the team. - Moscow: "Nauka" , 1979. - P.117 -134.